

ДИСКУРСИВНИЙ ПРОСТІР ПОНЯТТЯ «НЕНАСИЛЬНИЦЬКА ПОЛІТИЧНА БОРОТЬБА»

У статті проаналізовані різні підходи до визначення поняття «політична боротьба», «ненасильницька боротьба». Запропоновано власне визначення поняття «ненасильницька політична боротьба».

Спроба розбудови демократичної держави з боку різних політичних сил супроводжується різним баченням зазначеного процесу та шляхів розв'язання суспільно значущих проблем. Основою цього є реальна розбіжність суспільних інтересів, що в умовах демократизації суспільно-політичного життя набуває вигляду відкритої полеміки, дискусій, зіткнень різних, часом полярних, позицій.

«Сьогодні ми є свідками протистоянь на ґрунті не лише політичної, а й екологічної, національної, економічної, соціальної проблематики, які інколи набувають форми гострої і драматичної конфронтації, що впливає на функціонування державної влади та її рішення, набуваючи при цьому різноманітних форм політичних конфліктів.

Апогей політичного протистояння, як засвідчує досвід, настає під час президентських та парламентських виборів, коли виборчі перегони сприймаються як гостра політична боротьба» [3].

Дослідження політичної боротьби в процесі демократизації, практика застосування ненасильницької боротьби спонукає ставити і вирішувати питання про місце та роль саме ненасильницької політичної боротьби в житті українського суспільства, про те, в якій мірі та в якому форматі вона є конструктивним або, навпаки, деструктивним чинником розвитку демократії. Надзвичайно важливо мати сьогодні уявлення про здатність ненасильницької політичної боротьби стати органічною складовою тих нових структур, які складаються в українському суспільстві й покликані забезпечити інституціоналізацію та узгодженість всього розмаїття наявних у державі трансформаційних процесів.

На це питання не можна відповісти, не маючи чіткого теоретичного уявлення про сутність ненасильницької політичної боротьби, її якісну специфіку та форми. Зусилля, спрямовані на вироблення таких уявлень, є сьогодні корисними і вчасними. Адже, на думку І. А. Побочія «політична боротьба – складне, багатомірне явище, яке трансформується зі зміною політичного часу. На її сутність, цілі й завдання серйозно впливає вразливий процес реформування сучасного українського суспільства» [3].

Ненасильницька боротьба – це величезна сила у нашому недосконалму світі. Вона дає людям можливість відстоювати свої вимоги, здійснювати значні зміни, захищати свій спосіб життя без опори на еліту, що має владу, – або на репресивний апарат. Вона ґрунтується на розумінні того, що політична влада кінець кінцем базується на соціальній співпраці і діях мас, але не на насильстві. На фундаментальнішому рівні влади використання ненасильницьких методів боротьби розриває круг насильства в політичному конфлікті. Це допомагає задовільно вирішити більшість з названих політичних і етичних проблем.

У якому ступені ненасильницька боротьба реально зможе стати головним чинником у вирішенні політичних і етичних проблем? Це залежить не лише від її дійсних, але і потенційних можливостей. Звичайно, не можна виключити, що майбутнє виявить неефективність методів ненасильницької боротьби. Проте аналіз практичного досвіду ненасильницьких дій дозволяє стверджувати, що їх сила потенційно значніша, ніж загроза ядерної зброї. Якщо це так, то наше майбутнє може стати не лише майбутнім з неймовірними труднощами, але і майбутнім з безпрецедентними підставами для реалістичної надії людства. Це накладає серйозну відповідальність не лише на учених

і політиків, але і на усіх людей, що прагнуть до кращого суспільства, до мирного співіснування [6].

У праці «Політична боротьба потребує розуміння класу і стратегії», де вказано, що успішна боротьба за політичну владу можлива при розумінні суспільства соціальних і політичних змін.

Варто відзначити, що в період стабільності, коли правові та політичні системи відповідають та підтримують економічний прогрес, законодавчу та економічну політику передують змінам та адаптації в системі.

На думку автора, з появою нового способу організації суспільства, нової системи владних відносин, стара система не зможе пристосуватись до змін, спричинених економічними змінами. Все суспільство втягується в політичну боротьбу – боротьба за клас, що утримуватиме владу та організовуватиме суспільство в своїх інтересах. Це політична боротьба, під час якої реорганізувати суспільство можливо лише під час такого трансформаційного періоду.

Враховуючи останні події, що відбуваються в українському суспільстві, беззаперечно можна говорити про актуальність цієї статті, враховуючи те, що вітчизняними вченими не піднімалось питання про визначення такого поняття як «ненасильницька політична боротьба».

Мета статті – розглянути теоретичні підходи до визначення поняття «політична боротьба», «ненасильницька боротьба», запропонувати власне визначення поняття «ненасильницька політична боротьба».

Політичну боротьбу визначають як вступ в конфлікт з правителем або той, хто тримає кермо влади. Вона включає в себе боротьбу безкровну і не економічну з метою досягнення всеосяжних або часткових змін [9].

Що ж стосується визначення поняття «ненасильницька боротьба», то до дослідження цієї наукової категорії зверталось багато західних вчених, зокрема, Дж. Шарп, М. Дж. Стефан, Р. Кроу, Л. Брумберг, К. Міллер, М. Гаррісон та багато інших. Вказані вчені розглядали проблеми (особливості) застосування ненасильства у політичній боротьбі в недемократичних режимах, роль ненасильства в здійсненні влади суспільства, досвід окремих країн з використання ненасильницьких дій. Їх роботи пояснювали сутність, причини та динаміку ненасильницького опору, визначали умови, за яких ненасильницькі дії є дієвими.

Дж. Шарп у своїх працях розглянув як стратегічно планувати ненасильницьку боротьбу, техніку ведення конфлікту, які використовувати методи боротьби, відмова від співпраці і втручання. Проводить паралелі між ненасильницькою і військовою стратегіями [7].

М. Дж. Стефан розглядала роль ненасильницької боротьби в протистоянні тиранії та сприяння демократичним-самоврядування на Близькому Сході, використовуючи тематичні дослідження, як релігія, молодь, жінки, технології та зовнішні актори, що впливають на результат громадянського опору в регіоні [8]. Інші автори розглядали особливості використання технологій для ненасильницької боротьби. Також варто відзначити, що автори не приділяли значну увагу визначення поняття «ненасильницька боротьба».

Російський учений І. В. Замай в дисертаційному дослідженні «Ненасильство в політичних трансформаціях на пострадянському просторі» розглядав успішність використання ненасильницьких дій у пострадянських країнах, проаналізувавши досвід і практику здійснення ненасильницьких дій, автор зазначає, що «успішне застосування «помаранчевих» технологій можливо в умовах слабкості політичної влади і несформованості громадянського суспільства. У цих умовах провідну роль в організації протидії захопленню влади та дезінтеграції країни відіграють суб'єкти в особі державних органів, спеціальних служб, армії, правоохоронних органів, а також прихильники чинного політичного режиму, до яких можуть відноситися різні політичні та неполітичні організації та рухи, найбільш активна частина населення» [1].

І. В. Корельський провів дисертаційне дослідження, присвячене проблемі вирішення конфліктів на основі зарубіжного досвіду Індії, Пакистану і США. Автор дійшов висновку, що «використання принципів ненасильства в якості технології або інструменту врегулювання спірних зовнішньополітичних питань на сучасній міжнародній арені повністю виправдовує себе і є дієвим механізмом згладжування «гострих кутів» в ході переговорного процесу, а так само шляхом уникнення ескалації конфлікту аж до початку ведення військових дій» [2].

М. І. Семененко визначив «ненасильницьку політичну діяльність, як сукупність гуманістичних методів, форм і засобів вирішення соціальних протиріч, інтеграції загальнодержавних, корпоративних і особистісних інтересів з урахуванням розумних і справедливих інтересів учасників політичного процесу для досягнення соціального миру і злагоди і гуманістичного еволюційного засоби затвердження в суспільно-політичному житті принципу соціальної справедливості» [4].

Виходячи із зазначених вище поглядів на практику застосування ненасильницьких дій у політичній діяльності, слід погодитися з тим, що їх успіх прямо залежить від держави (слабка політична влада), різних політичних об'єднань, організацій (тут хорошими прикладами

служать «кольорові революції»), засобів масової інформації, а також від організованості ненасильницьких структур.

Лише Дж. Шарп, крім практичної сторони проблеми, також розглядав ненасильницьку боротьбу як політичний метод. Дж. Шарп у своїй праці «Від диктатури до демократії» відзначає, що за допомогою ненасильницької боротьби можлива демократизація суспільства за декількома напрямками: «Одна із сторін демократичної дії є негативною. На відміну від засобів озброєної боротьби, цей метод не включає репресивних заходів під керівництвом правлячої еліти, які можна було б направити проти населення з метою встановити або підтримати диктатуру. Лідери руху політичної непокори можуть робити вплив або тиск на своїх прибічників, але вони не можуть ув'язнити їх або страчувати їх за те, що ті не згодні з ними або перейшли до інших лідерів.

Інша сторона ефекту демократизації є позитивною. Ненасильницька боротьба дає населенню засобу опори, які можна використати для досягнення і захисту своїх свобод проти існуючих або потенційних диктаторів. Нижче наводяться деякі з позитивних елементів ефекту демократизації, пов'язаних з ненасильницькою боротьбою:

Досвід ведення ненасильницької боротьби може підвищити впевненість в собі населення в протистоянні загрозам режиму і його здатності протистояти репресіям, пов'язаним з насильством.

Ненасильницька боротьба надає засоби відмови від співпраці і непокору, за допомогою якої населення може учинити опір недемократичному правлінню будь-якої диктаторської групи.

Ненасильницька боротьба може використовуватися для затвердження практики демократичних свобод, наприклад, свободи слова, свободи преси, незалежних організацій і свободи зборів перед лицем репресивного управління.

Ненасильницька боротьба дуже сприяє виживанню, відродженню і зміцненню незалежних груп і інститутів суспільства, що описуються вище. Вони є важливими для демократії, оскільки здатні мобілізувати силу населення і обмежити реальну потужність будь-якого потенційного диктатора.

Ненасильницька боротьба дає засоби, за допомогою яких населення може чинити дію на репресивні акції поліції і збройних сил, що належать диктаторському уряду.

Ненасильницька боротьба дає методи, за допомогою яких населення і незалежні інститути можуть в інтересах демократії обмежити або перекрити джерела сили правлячої еліти, створивши загрозу її здатності продовжувати володарювати» [5].

Таким чином, ненасильство використовується не лише для висловлювання думки народу проти репресивних режимів, але вона нині використовується для того, щоб відновити справедливість у сферах довкілля, суспільства, економіки, а також політики, що, в свою чергу, є прекрасним інструментом в просуванні глобального громадянського суспільства.

Враховуючи погляди багатьох авторів щодо розуміння ненасильницької боротьби, політичної боротьби, пропонуємо таке визначення ненасильницької політичної боротьби – суспільно-політична боротьба, що виникає в результаті нестабільності правової та політичної систем, без застосування насильства, тут ми не згодні з позицією Дж. Шарпа, що ненасильницька боротьба як політичний метод надає засоби, за допомогою яких населення може чинити дію на репресивні акції поліції і збройних сил, що належать диктаторському уряду, тоді цю боротьбу недоречно називати ненасильницькою; сторонами у даній боротьбі виступає держава (влада, якою не задоволене суспільство) і суспільство.

Бібліографічний список

1. Замай И. В. Ненасилие в политических трансформациях на постсоветском пространстве : автореф. дис. ... канд. полит. наук : 23.00.02 / И. В. Замай. – М., 2007. – 24 с.
2. Корельский И. В. Ненасилие, как политическая технология решения конфликтов : Зарубежный опыт и традиции : дисс. ... канд. полит. наук : 23.00.04 / И. В. Корельский. – Москва, 2001. – 243 с.
3. Побочий І. А. Політична боротьба як форма взаємовідносин соціальних сил в умовах утвердження державності сучасної України [Електронний ресурс]: дис. ... д-ра наук: 23.00.02 / І. А. Побочий. – 2008. – Режим доступу: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/349415.html>
4. Семененко М. І. Гуманізація політичної діяльності в концепції ненасильства: Автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03 / М. І. Семененко ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2001. – 16 с.
5. Шарп Дж. Від диктатури до демократії: концептуальні засади здобуття свободи [Електронний ресурс] / Дж. Шарп. – Режим доступу: <http://maidan.org.ua/files/sharp.pdf>
6. Шарп Дж. Ненасильственная борьба: лучшее средство решения острых политических и этических конфликтов? [Електронний ресурс] / Дж. Шарп. – Режим доступу: [http://www.nekij.info/Links/Library/G.Sharp/Books/Nenasiljstvennaja %20borjba.html](http://www.nekij.info/Links/Library/G.Sharp/Books/Nenasiljstvennaja%20borjba.html)
7. Sharp G. Waging nonviolent struggle : 20th century practice and 21st century potential / G. Sharp, J. Paulson. – Boston : Extending Horizons Books, 2005. – 598 p.

8. Stephan Maria J. Civilian jihad : nonviolent struggle, democratization, and governance in the Middle East / Maria J. Stephan. – N-Y. : Palgrave Macmillan, 2009. – 344 p.
9. The Political Struggle for Islam [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://islamicsystem.blogspot.com/2013/02/the-political-struggle-for-islam.html>

В статье проанализированы различные подходы к определению понятия «политическая борьба», «ненасильственная борьба». Предложено собственное определение понятия «ненасильственная политическая борьба».

The article analyzes the various approaches to the definition of «political struggle», «non-violent struggle». Proposed own definition of «non-violent political struggle».